

Alfred Szydelko

Politechnika Rzeszowska

ODPISY AKTUALIZUJĄCE WARTOŚĆ ZAPASU PRODUKTÓW GOTOWYCH JAKO BILANSOWY WYRAZ POMIARU I PREZENTACJI RYZYKA DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

1. Wstęp

Działalność gospodarcza wymaga ciągłego podejmowania decyzji, które zawsze dotyczą przyszłości. Nie do końca znane (możliwe do przewidzenia) warunki prowadzenia działalności gospodarczej w przyszłości powodują, że działaniom przedsiębiorstwa towarzyszy niepewność i ryzyko. Ryzyko działalności gospodarczej może dotyczyć przedsiębiorstwa jako całości bądź wybranych obszarów działalności. Na rodzaje ryzyka i jego wysokość wpływa również branża.

W przedsiębiorstwie produkcyjnym występuje specyficzne ryzyko związane z utratą wartości przez zapas produktów. Znalazło ono swój wyraz w odpowiednich regulacjach prawa bilansowego, dotyczącego problematyki odpisów aktualizujących. Odpis aktualizujący wartość zapasów produktów gotowych sam w sobie jest mierzalną wielkością ryzyka, które może spowodować, że nie wpłynie do przedsiębiorstwa w przyszłości określona wartość korzyści ekonomicznych.

2. Ryzyko w przedsiębiorstwie produkcyjnym

Ryzyko występuje w różnych dziedzinach i dyscyplinach, dzięki czemu w literaturze pojawia się pojęcie ryzyka transdyscyplinarnego [7, s. 20-55], o dużym stopniu ogólności. Literatura przedmiotu dokonuje klasyfikacji i typologii tego ryzyka według różnych kryteriów.

W działalności przedsiębiorstw występuje ryzyko szeroko rozumianej działalności gospodarczej, w której wyodrębnia się najczęściej ryzyko w sferze produkcyjnej, ryzyko w sferze działalności handlowej i ryzyko w sferze działalności finansowej [6, s. 59].

W przedsiębiorstwach produkcyjnych ryzyko występuje w poszczególnych fazach procesu produkcyjnego (zaopatrzenie, produkcja, zbył), w sferach działalności inwestycyjnej, finansowej, w tym podatkowej, a także w sprawozdawczości finansowej [4, s. 174-175].

W związku z podstawowymi procesami, zachodzącymi w przedsiębiorstwie produkcyjnym, wyróżnić można następujące typowe rodzaje ryzyka:

- ryzyko wytworzenia produktu,
- ryzyko sprzedaży produktu,
- ryzyko wyegzekwowania należności.

Materialnym przejawem ryzyka wytworzenia dobrego produktu są ewentualne braki naprawialne i braki nienaprawialne. Ryzyko sprzedaży produktów gotowych sprowadza się zasadniczo do dwóch problemów: znalezienia nabywcy i sprzedaży po opłacalnej cenie, przy czym oba problemy są ze sobą ściśle sprzężone. Brak nabywcy powoduje często konieczność obniżania ceny sprzedaży, a zbyt wysoka cena eliminuje potencjalnych odbiorców. Egzekwowanie należności obarczone jest przede wszystkim ryzykiem dotrzymania terminu zapłaty lub niewypłacalnością dłużnika.

3. Odpis aktualizujący jako bilansowy wyraz ryzyka utraty wartości przez majątek

Z bilansowego postrzegania przedsiębiorstwa można wyciągnąć wniosek, że w celu pomnożenia majątku w przyszłości ryzykuje ono swoim dotychczasowym majątkiem. Zużywanie (zmniejszanie) aktywów lub przejściowo zaciąganie (przyrost) zobowiązań i rezerw, o wiarygodnie określonej wartości, doprowadzających do zmniejszenia kapitału własnego lub zwiększenie jego niedoboru w inny sposób niż wycofanie środków przez udziałowców lub właścicieli, powodujące uprawdopodobnione zmniejszenie w okresie sprawozdawczym korzyści ekonomicznych, prawo bilansowe definiuje jako koszt lub stratę. Równocześnie przez straty nadzwyczajne rozumie się straty powstające na skutek zdarzeń trudnych do przewidzenia, poza działalnością operacyjną jednostki i nie związane z ogólnym ryzykiem jej prowadzenia.

W wyniku procesu wytwórczego, powodującego powstawanie kosztów, powstają produkty lub braki. Koszty wytworzenia braków nienaprawialnych i koszty naprawy braków naprawialnych zwiększają koszt wytworzenia produktów. Powstawanie strat na brakach jest więc księgowym przejawem ryzyka wytworzenia produktu, obciążającym w sposób bezpośredni działalność operacyjną przedsiębiorstwa (koszt wytworzenia).

Wytworzony produkt podlega ryzyku sprzedaży, w rachunkowości finansowej przybierającemu najczęściej postać:

- utraty kontroli nad zapasem produktów,
- utraty przez produkt wartości użytkowej,
- utraty przez produkt wartości handlowej.

W wyniku utraty kontroli nad zapasem produktów, ustalonym w wyniku porównania stanu rzeczywistego ze stanem księgowym, powstają niedobory i szkody.

Utratę przez zapas produktów wartości użytkowej i/lub wartości handlowej można uznać za utratę przydatności gospodarczej, spowodowaną różnymi czynnikami, zarówno wewnętrznymi (zepsucie, zniszczenie, uszkodzenie, przeterminowanie, pogorszenie jakości), jak i zewnętrznymi (postęp techniczny, zmiana mody, wahania koniunktury, wpływ sezonu) [3, s. 242-243]. Czynniki zewnętrzne powodują ostateczne wypieranie z rynku produktów gotowych przez nowocześniejsze produkty [1, s. 117].

Utrata wartości gospodarczej przez produkty w kontekście zasady ostrożnej wyceny [5, s. 89] i kontynuacji działalności [9, s. 614] rodzi obowiązek dokonania ewentualnych odpisów aktualizujących (w sytuacji braku możliwości sprzedaży po cenie wyższej od kosztu wytworzenia).

4. Pomiar wysokości odpisów aktualizujących wartość zapasów produktów gotowych

Trwała utrata wartości przez zapasy produktów wymaga odpisów aktualizujących wartość tych zapasów. W praktyce stosuje się dwie metody dokonywania odpisów aktualizujących zapasy produktów [10, s. 4-48]:

- odpis ogólny – dokonywany na podstawie szacunków utraty wartości poszczególnych grup produktów, z uwzględnieniem przeznaczenia, stopnia zbywalności, okresu rotacji i ich struktury,
- odpisy indywidualne – dokonywane osobno dla każdej pozycji magazynowej, dla której cena sprzedaży netto jest niższa od rzeczywistych kosztów wytworzenia.

Najbardziej prawidłowy szacunek wysokości odpisu uzyskuje się, dokonując odpisów indywidualnych. Niemniej jednak dopuszczalne jest również pogrupowanie podobnych lub powiązanych ze sobą pozycji zapasów (np. zapasów pochodzących z tej samej linii produkcyjnej, posiadających podobne przeznaczenie oraz zastosowanie końcowe, wyprodukowanych w tym samym rejonie geograficznym lub nie dających się wiarygodnie oszacować w oderwaniu od innych pozycji). Przy szacowaniu możliwej do uzyskania wartości zapasów należy szczególnie brać pod uwagę ich przeznaczenie. Na przykład, jeżeli szacowanie dotyczy pewnej ilości zapasów mających służyć zrealizowaniu wiążących umów sprzedaży, wartość netto należy ustalić na podstawie ceny wynikającej z umowy. Natomiast wycenę ewentualnej nadwyżki zapasów ponad wielkości określone w tych umowach należy oprzeć na ogólnych cenach sprzedaży.

Do określenia kwoty odpisu aktualizującego dany zapas produktów gotowych można skorzystać z jednego z poniższych wzorów [8, s. 282-283]:

$$O_K = \sum_{i=1}^n q_i \cdot kjw_i - \sum_{i=1}^n q_i \cdot csn_i$$

lub

$$O_a = \sum_{i=1}^n q_i \cdot (kjwt_i - csn_i),$$

gdzie: O_K – kwota odpisu aktualizującego *in minus* zapas produktów,

q_i – ilość produktów i -tego rodzaju,

$kjwt_i$ – jednostkowy koszt wytworzenia produktu lub ostatnia cena sprzedaży netto aktualizowanego już produktu i -tego rodzaju,

csn_i – aktualna cena sprzedaży netto produktu i -tego rodzaju,

n – liczba rodzajów (grup) produktów podlegających przeszacowaniu.

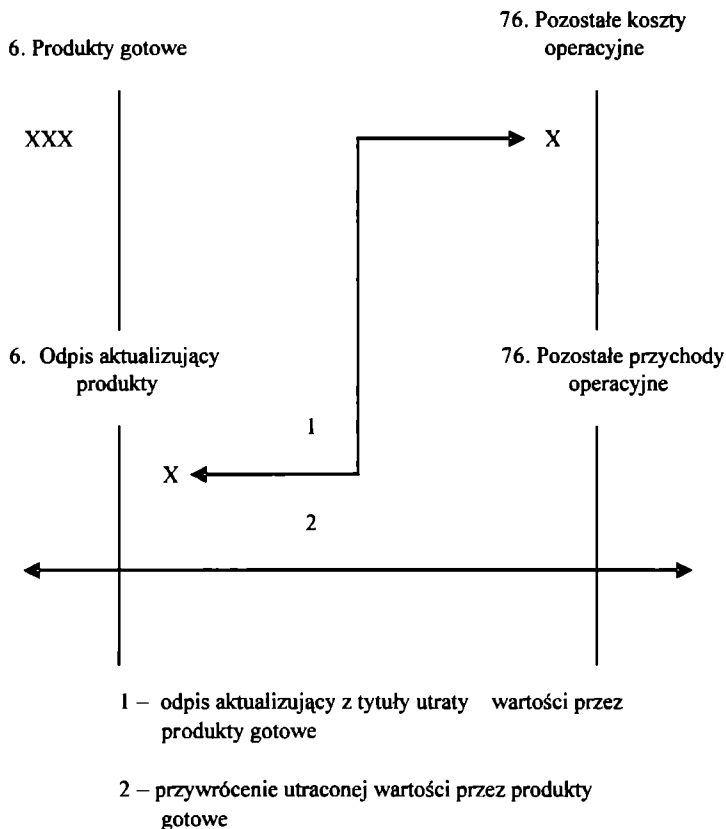
Czynnikami wpływającymi na wielkość odpisu aktualizującego są w tym przypadku: ilość produktów, koszt wytworzenia, cena sprzedaży netto. Ilość produktów przyjmowana jest z ewidencji ilościowo-wartościowej (skorygowanej zgodnie z prawem bilansowym o ewentualne różnice inwentaryzacyjne) bądź wynika z inwentaryzacji w dacie dokonania odpisu aktualizującego.

5. Ewidencja księgowa i prezentacja w sprawozdaniu finansowym odpisów aktualizujących wartość zapasów produktów gotowych

Zgodnie z polskim prawem bilansowym, nie rzadziej niż na dzień bilansowy należy ująć w ewidencji księgowej kwotę odpisu aktualizującego wartość zapasu produktów gotowych. Operacja dotycząca utraty wartości przez aktywa powoduje z jednej strony zmniejszenie wartości składnika aktywów z równoczesnym ewidencyjnym zachowaniem jego wartości początkowej (ewidencyjnej), z drugiej zaś rodzi, w sensie wynikowym, koszt.

W odniesieniu do zapasu produktów odpis aktualizujący powinien spowodować uznanie na koncie korygującym „Odpis aktualizujący produkty gotowe” i obciążenie konta „Pozostałe koszty operacyjne”. Spotyka się również rozwiązanie, że odpis aktualizujący ujmie się po stronie Ct konta „Odchylenia od cen ewidencyjnych produktów” [2, s. 501].

Gdyby ustały przyczyny, dla których dokonano odpisu aktualizującego wartość zapasu produktów gotowych, można przywrócić w całości lub częściowo utraconą wartość księgując po stronie Dt konta „Odpis aktualizujący produkty gotowe” („Odchylenia od cen ewidencyjnych produktów”) i stronie Ct konta „Pozostałe przychody operacyjne”. Ewidencję księgową odpisów aktualizujących zapas produktów gotowych prezentuje rys. 1.

Rys. 1. Ewidencja odpisów aktualizujących produkty

Źródło: opracowanie własne.

Według polskiego prawa bilansowego, wielkość odpisów aktualizujących prezentuje się w sprawozdaniu finansowym w zestawieniu bilansowym i rachunku zysków i strat. W bilansie ujmuje się wartość zapasu produktów po uwzględnieniu wszelkich korekt, w tym korekty z tytułu dokonanych i przywróconych odpisów aktualizujących. W rachunku zysków i strat odpisy aktualizujące wartość zapasów produktów gotowych ujawnia się w pozycji „Pozostałe koszty operacyjne – aktualizacja wartości aktywów niefinansowych”, a ewentualne przywrócenie wartości zapasów w pozycji „Pozostałe przychody operacyjne”. Równocześnie wysokość odpisów aktualizujących należy wykazać w dodatkowych informacjach i objaśnieniach w pkt 2.3.

Warto zaznaczyć, że o ile z punktu widzenia uznawania utraty wartości aktywów w bilansie rozwiązania międzynarodowe i regulacje polskiej rachunkowości wypracowały ostateczne rozwiązanie, to w przypadku zasad uznawania kosztów z tytułu utraty wartości aktywów takiego rozwiązania brakuje [11, s. 25].

6. Podsumowanie

Każdej działalności gospodarczej towarzyszy ryzyko. Specyfika przedsiębiorstwa produkcyjnego sprawia, że występuje w nim zarówno ryzyko wytworzenia produktu, jak i ryzyko utraty wartości przez zapas produktów z różnych przyczyn. Międzynarodowe i polskie prawo bilansowe przewidziało problem związany z utratą wartości, nakazując pomiar tej wielkości i dokonywanie odpisów aktualizujących.

W praktyce przedsiębiorstw dokonuje się ustalania, ewidencji i ujawniania odpisów aktualizujących wartość zapasów produktów zazwyczaj na koniec roku obrotowego, po przeprowadzonej inwentaryzacji. Zważywszy, że metody pomiaru wielkości odpisu aktualizującego są równocześnie procedurami pomiaru ryzyka, to wskazane jest, by w celach zarządczych ustalać je częściej. Równocześnie można je ujawniać systematycznie za okresy krótsze (miesięczne) w zestawieniach obrotów i sald.

Literatura

- [1] Gierusz J., *Koszty i przychody w świetle nadrzędnych zasad rachunkowości. Pojęcie. Klasyfikacja. Zakres ujawnień*, ODDK, Gdańsk 2005.
- [2] Gierusz J., *Plan kont z komentarzem. Handel. Produkcja. Usługi*, ODDK, Gdańsk 2005.
- [3] Gos W., *Zasady aktualizacji wartości zapasów*, [w:] *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej*, red. T. Cebrowska, W. Dotkuś, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 1082, Wrocław 2005.
- [4] Hass-Symotiuk M., Mućko P., *Subiektywne oceny w sprawozdaniu finansowym sporządzonym według MSSF*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie poprawy bezpieczeństwa obrotu gospodarczego*, red. B. Micherda, AE, Kraków 2005.
- [5] Hońko S., *Istota i geneza zasady ostrożnej wyceny*, [w:] *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej*, red. T. Cebrowska, W. Dotkuś, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 1082, Wrocław 2005.
- [6] Kaczmarek T.T., *Ryzyko i zarządzanie ryzykiem. Ujęcie interdyscyplinarne*, Difin, Warszawa 2006.
- [7] Kaczmarek T.T., *Zarządzanie ryzykiem handlowym, finansowym i produkcyjnym*, ODDK, Gdańsk 2002.
- [8] Szydełko A., *Koszt wytworzenia produktu jako czynnik kształtujący wielkość odpisu aktualizującego z tytułu utraty wartości przez produkty gotowe*, [w:] *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej*, red. T. Cebrowska, W. Dotkuś, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 1082, Wrocław 2005.
- [9] Szydełko A., *Zasada kontynuacji działalności a utrata wartości zapasów produktów*, [w:] *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie poprawy bezpieczeństwa obrotu gospodarczego*, red. B. Micherda, AE, Kraków 2005.
- [10] Świderska G.K., *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic*, Difin, Warszawa 2003.
- [11] Walińska E., *Utrata wartości aktywów – ewolucja zasad ujmowania w sprawozdaniach finansowych*, [w:] *Rachunkowość krajów w drodze do Unii Europejskiej*, red. T. Cebrowska, W. Dotkuś, Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej nr 1082, Wrocław 2005.

VALUATION ALLOWANCE CAUSED BY THE DEPRECIATION OF PRODUCT INVENTORY AS AN ACCOUNTING CONTEXT OF MEASUREMENT AND PRESENTATION OF ENTERPRISE RISK MANAGEMENT

Summary

Risky situations are connected with every enterprise. The specification of producers caused that we have a risky situation with cost of product manufacturing and the depreciation of products inventory.

In Polish and international accounting law there are different aspects which are connected with the depreciation of products inventory, measurement, bookkeeping and the presentation in financial statement valuation allowance.

These procedures can be used in enterprise risk management.